

บทที่ 2

แนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยถึงความคิดทางการเมืองของประชากรกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้น ทำได้โดยการศึกษาวิจัยถึงทัศนคติทางการเมืองของประชากรกลุ่มนั้น สำหรับความหมายของ "ทัศนคติ" นั้น นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ แต่ที่น่าสนใจได้แก่ เซอร์เทิน ให้ความหมายว่า "เป็นความรู้สึกนึกคิดหรือความเห็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง"¹ โรเซนเบอร์ก และ โอฟแลนด์ สรุปว่า "คือสภาพความโน้มเอียงของจิตใจที่เป็นไปในทางชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง"² ส่วน คาทซ์ และ เทอร์สโดน ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกัน คาทซ์ อธิบายว่า "เป็นระดับความรู้สึกความเชื่อของบุคคลที่มีต่อวัตถุ หรือสัญลักษณ์ใด ๆ ในทางบวกหรือลบ"³ เทอร์สโดน กล่าวว่า "คือระดับความหมายมากน้อยของความรู้สึกในด้านบวกและลบที่มีต่อสิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นอย่างใดหลายอย่าง เป็นต้นว่า สิ่งของ บุคคล บทความ องค์การ ความคิด ฯลฯ ความ

---

¹ Arron Quin Serttain, Psychology Understanding Human Behavior (New York : McGraw-Hill, 1958), p. 280.

² Milton J. Rosenberg and Carl I. Hovland , "Cognitive, Affective, and Behavioral Components of Attitudes," in Attitude Organization and Change, ed. Carl I. Hovland and Milton J. Rosenberg (New Haven : Yale University, 1968), p. 1.

³ Daniel Katz, "Attitudes Formation and Public Opinion," in Political Attitudes & Public Opinion, ed. Dan D. Nimmo and Charles M. Bonjean (New York : David McKay Company, 1972), p. 13.

รู้สึกต่อสิ่งเหล่านี้ ผู้รู้สึกสามารถบอกความแตกต่างได้ว่า เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย”¹

จากคำจำกัดความดังกล่าวนี้ สรุปได้ว่า ทศนคติทางการเมือง หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดทางการเมืองของประชากรกลุ่มที่ศึกษา ว่าเป็นไปในทางเห็นชอบด้วยหรือไม่เห็นชอบด้วยต่อสภาวะการเมืองการเมืองที่เป็นอยู่ในขณะใดขณะหนึ่ง

เกี่ยวกับ เรื่องทศนคตินี้ เทรนดิส ได้จำแนกออกเป็น 3 องค์ประกอบที่สำคัญ คือ²

(1) องค์ประกอบทางความรู้ (cognitive component) หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่เกี่ยวกับบุคคลหรือวัตถุใด ๆ หรือสถานการณ์หนึ่ง ๆ

(2) องค์ประกอบทางความรู้สึกหรืออารมณ์ (affective component) หมายถึง การประเมินสิ่งต่าง ๆ ของบุคคล ความชอบหรือไม่ชอบ หรืออารมณ์ที่ตอบสนองต่อวัตถุหรือบุคคล หรือสถานการณ์หนึ่ง ๆ

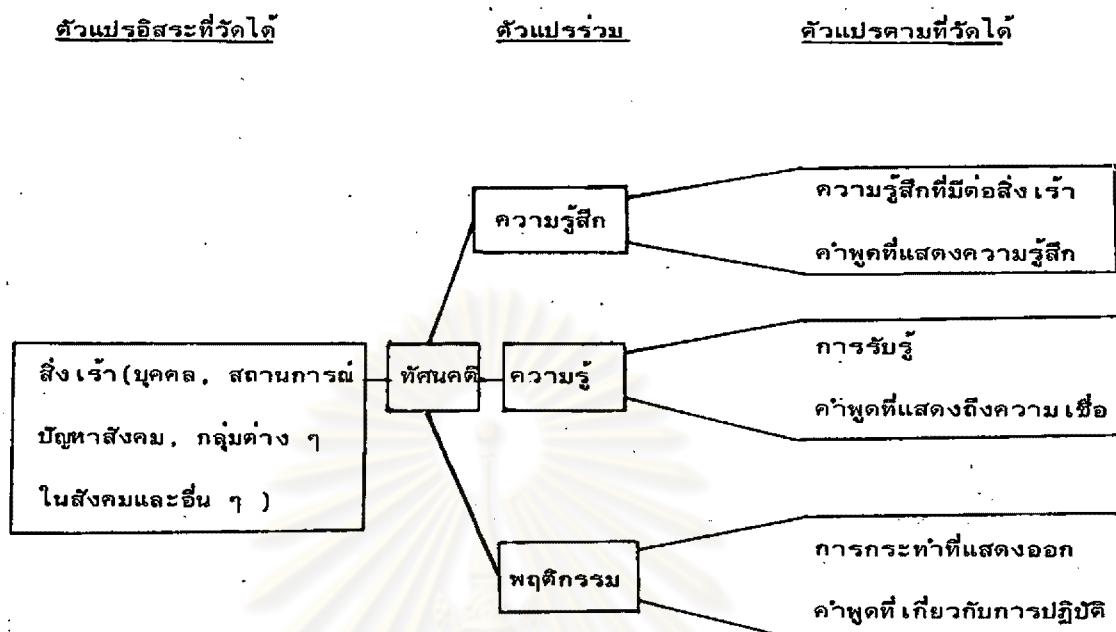
(3) องค์ประกอบทางพฤติกรรม (behavioral component) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกต่อบุคคลหรือวัตถุใด ๆ หรือสถานการณ์หนึ่ง ๆ

องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้ สามารถแสดงให้เห็นเป็นแบบแผนความสัมพันธ์กับทศนคติได้ดังนี้³

¹ L.L. Thurstone, "Comment," American Journal of Sociology, 52 (1946) : 39.

² อ้างใน Phillip Zimbardo and Ebbe B. Ebbesen, Influencing Attitudes and Changing Behavior (California : Addison-Wesley Publishing Company, 1970), p. 7.

³ Ibid., p. 3.

รูปที่ 1. องค์ประกอบของทัศนคติ

เกี่ยวกับองค์ประกอบของทัศนคตินี้ นักวิชาการทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ (behavioral science) ล้วนยอมรับในองค์ประกอบเช่นนี้ ตัวอย่างเช่นที่ มูซาเฟอร์ เชอร์ริฟ และ แคลโรลีน ดับบลิว เชอร์ริฟ ได้สรุปไว้ในหนังสือ "Social Psychology" ของพวกเขาว่า

"...แม้ว่าจะมีผู้ให้คำจำกัดความของทัศนคติแตกต่างกันออกไป แต่ก็มีแนวความคิดที่สอดคล้องกันว่า ทัศนคติประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ องค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจ (cognitive component) คือความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ และองค์ประกอบด้านพฤติกรรม (behavior component) คือการยอมรับหรือไม่ยอมรับ ปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ"¹

โดยพื้นฐานแล้ว แนวการศึกษาของวิชาพฤติกรรมศาสตร์ ก็คือแนวการศึกษาที่

¹

Muzafer Sherif, Carolyn W. Sherif, Social Psychology

(New York : Harper and Row Publishers, 1969), p. 334.

เน้นเรื่องแรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดการกระทำที่สามารถสังเกตเห็นและพิสูจน์ได้ และเชื่อว่า
 ประสิทธิภาพของมนุษย์เป็นรากฐานของพฤติกรรมทั้งหมด รวมทั้งเป็นรากฐานของความคิด
 ความรู้สึกของมนุษย์ต่อสิ่งต่าง ๆ ด้วย¹ ในที่นี้จะขอนำเอาคำอธิบายของประเสริฐ แยม-
 กลิ่นฟุ้ง ที่กล่าวถึงความหมายของวิชาพฤติกรรมศาสตร์ มาเสริมให้ชัดเจนขึ้น ดังต่อไปนี้

"...พฤติกรรมศาสตร์หมายถึงสังคมศาสตร์ในส่วนที่ศึกษาพฤติกรรม
 หรือการกระทำ (action) ของคนที่เกี่ยวข้องกับคนอื่นในสังคม
 จตุรรวมความสนใจของพฤติกรรมศาสตร์ก็คือ ต้องการวิเคราะห์
 พฤติกรรมหรือการกระทำ เพื่อให้ทราบถึงลักษณะและกระบวนการต่าง ๆ
 ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะปัจจัยต่าง ๆ ที่ถือได้ว่าเป็นสาเหตุกำหนด
 ให้บุคคลเลือกตัดสินใจกระทำการต่าง ๆ ดังที่ปรากฏออกมา
 พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลนั้นไม่รวมเฉพาะสิ่งที่แสดงปรากฏ
 ออกมาภายนอกเท่านั้น เช่น การลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง
 อาชญากรรม การใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย ฯลฯ แต่ยังรวมถึงสิ่งที่อยู่
 ภายในใจของบุคคลซึ่งคนภายนอกไม่อาจสังเกตเห็นได้โดยตรง เช่น
 ค่านิยม (value) ที่เขายึดถือเป็นหลักในการประเมินสิ่งต่าง ๆ
 ทัศนคติที่เขามีต่อสิ่งต่าง ๆ ความคิดเห็น (opinion) ความเชื่อ
 รสนิยม และสภาพจิตใจ ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะของบุคลิกภาพของ
 บุคคลนั้น"²

ดังนั้นในการศึกษาคั้งนี้ จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นสำคัญ 3 ประการคือ

- (1) ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง (political cognition)
- (2) ความรู้สึกต่อการเมือง (political affection)

¹ Don R. Bowen, Political Behavior of the American Public
 (Ohio : Charles E. Merrill Publishing Company, 1968), p. 4.

² ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง, "ความสัมพันธ์ของบุคคลในหน่วยงาน : การศึกษา
 การบริหารในแง่พฤติกรรมศาสตร์," วารสารสังคมศาสตร์, 9 (เมษายน 2515) : 46-47.

(3) ความโน้มเอียงของพฤติกรรมทางการเมือง (political behavior orientation)

เนื้อหาสาระของแนวความคิดที่จะนำมาศึกษาวิจัยดังกล่าว มีดังนี้

ก. ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง

อัลมอนด์ และ เพาเวลล์ ได้กล่าวถึงความหมายของความรู้ความเข้าใจทางการเมืองไว้ว่า "หมายถึงความรู้ความเข้าใจในวัตถุทางการเมือง (political object) โดยไม่คำนึงถึงว่าความรู้ความเข้าใจนั้นจะถูกตั้งหรือไม่ก็ตาม"¹

สำหรับกรณีความรู้ความเข้าใจต่อวัตถุทางการเมืองนี้ ในทัศนะของ อัลมอนด์ และ เวอร์บา ได้แยกแยะวัตถุทางการเมืองออกเป็น 4 ประการ คือ²

(1) ความรู้ความเข้าใจที่บุคคลมีต่อระบบการเมืองของคนโดยส่วนรวมหรือโดยทั่วไป เช่น ความเป็นชาติ มีอาทิตความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ขนาด ที่ตั้ง กำลัง อำนาจ รัฐธรรมนูญ ระบบการปกครอง เป็นต้น

(2) ความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสถาบันหรือองค์กรทางการเมืองต่าง ๆ ตัวแทนของรัฐ ตัวแทนของประชาชน หรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเมือง เป็นต้นว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์ สื่อมวลชน

¹ Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative Politics : A Developmental Approach (Boston : Little, Brown and Company, 1966), p. 50.

² Almond and Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations, pp. 14-17.

(3) ความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อผลลัพธ์ที่ออกมาจากระบบการเมือง เช่น นโยบายของประเทศหรือกฎหมายที่ออกมาจากฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นต้น

(4) ความรู้ความเข้าใจของบุคคลในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของการเมือง โดยตรง ว่ามีความเข้าใจในฐานะและบทบาทของตนเองในระบบการเมืองอย่างไรบ้าง มีความรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับ สิทธิ อำนาจ ข้อผูกพันและวิธีการใช้อิทธิพลในระบบการเมือง ฯลฯ

ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง หมายถึง ภาพพจน์ที่ประชาชนมีเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการเมืองในสังคมของคน หรือปรากฏการณ์ทางการเมืองของโลก ซึ่งความรู้ความเข้าใจทางการเมืองจะมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความเชื่อทางการเมือง (political beliefs) ดังเช่นที่ ริสทาว ให้ความเห็น ว่า ความเชื่อเป็นกลุ่มของความคิดที่คนใช้อธิบายสภาวะการณ์ของโลก โดยความเชื่อทางการเมืองมักจะสร้างขึ้นจากพื้นฐานทางจิตใจ สำหรับการยอมรับในวัฒนธรรมทางการเมืองหรือระบบการเมืองแบบใดแบบหนึ่ง¹ อีกประการหนึ่งความรู้ความเข้าใจกับความเชื่อล้วนแต่เกิดจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล แต่ความเชื่อจะคงอยู่กับบุคคลในลักษณะที่ค่อนข้างถาวร และจะทำให้บุคคลนั้นยอมรับในสิ่งต่าง ๆ ที่เขาเชื่อโดยไม่จำเป็นต้องมีการพิสูจน์ยืนยัน

ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองจะ เกิดขึ้นจากการรวบรวมและสัมพันธ์กันของประสบการณ์ที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง พร้อมทั้งมีการประเมินวัตถุประสงค์ทางการเมืองเหล่านั้นว่าสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญหรือไม่สำคัญ ถ้าไม่มีการประเมินดังกล่าวประสบการณ์ของแต่ละบุคคลได้รับก็จะ เป็น เพียงความจำ ดังนั้นความรู้ความเข้าใจทางการเมืองจึง เป็น เสมือนตัว เชื่อม

¹ ดู William T. Bluhm, Ideologies and Attitudes : Modern Political Culture (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice - Hall, Inc., 1974), pp. 5-7.

ระหว่างบุคคลกับสังคม และระหว่างบุคคลกับสภาวะแวดล้อมหรือสถานการณ์ต่าง ๆ

โดยพื้นฐานความเป็นจริงแล้ว ความรู้ความเข้าใจและความรู้ความเข้าใจทางการเมือง เป็นผลมาจากการเรียนรู้ (learning) กับการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) ดังนั้นจะขอเสนอเนื้อหาสาระของทั้งสองแนวความคิดนี้ไว้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของประชาชน

การเรียนรู้ มีความหมายกว้างขวางมาก จึงทำให้นักวิชาการหรือผู้ที่สนใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ต่างให้ความหมายที่แตกต่างกันออกไปในรายละเอียด แต่ก็มิผู้ที่ให้ความหมายไว้ค่อนข้างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ ฮิลการ์ด และ ไบเวอร์ ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า

"การเรียนรู้เป็นขบวนการอย่างหนึ่งซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลจากประสบการณ์และการฝึกปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ต้องไม่นับไปถึงผลของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือสัญชาตญาณหรือปฏิกิริยาสะท้อน การบรรลุจุดหมายและการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของอินทรีย์ เช่น เกิดจากความเหนื่อยล้า หิวของยา เป็นต้น"¹

การเรียนรู้กับความรู้ความเข้าใจมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่การเรียนรู้เป็นกระบวนการหนึ่งของการค้นพบและเข้าใจความสัมพันธ์ต่าง ๆ และรวมทั้งการจัดรูปและการค้นหาความสำคัญของประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ภายนอก แต่ทั้งการเรียนรู้ ความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ ต่างก็มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อกัน กล่าวคือ ในสภาวะแวดล้อมเดียวกันบุคคลอาจเกิดการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์แตกต่างกัน ทำให้ความรู้ความเข้าใจแตกต่างกันตามไปด้วย ขณะเดียวกันเมื่อระดับการเรียนรู้และประสบการณ์ของบุคคลเปลี่ยนแปลงไป ก็อาจเป็นผลให้ความรู้

¹

Ernest R. Hilgard and Gordon H. Bower, Theories of Learning (New York : Meridith Publishing Company, 1966), p. 2.

ความเข้าใจต่อสิ่งต่าง ๆ ของบุคคลนั้น เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

การเรียนรู้ทางการเมืองและความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ก็มีลักษณะความสัมพันธ์เช่นเดียวกัน แต่เป็นการเรียนรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทางการเมืองดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และนอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการเรียนรู้ในสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับการเมืองโดยตรง แต่มีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมือง

การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจศึกษามาเป็นเวลานานแล้ว ในยุคของนักปรัชญาการเมืองยุคแรก ๆ การเรียนรู้ทางการเมืองจะหมายถึงวิธีการเตรียมบุคคลให้พร้อมสำหรับการเป็นพลเมือง (citizenship) ในแบบที่พึงปรารถนาของรัฐนั้น ๆ ในผลงานเรื่อง The Republic ของเพลโต ได้กล่าวถึง การให้การศึกษาและประสบการณ์แก่เด็ก เป็นช่องทางและวิธีการที่จะสร้างค่านิยมแห่งความเป็นพลเมืองที่เหมาะสม เพลโตได้วางโครงการฝึกอบรมคนอย่างซับซ้อน เพื่อให้พลเมืองประเทศต่าง ๆ มีค่านิยม (value) และอชฌาศัย (predisposition) ที่สอดคล้องกับบทบาทที่เขาจะต้องมีส่วนร่วมในรัฐ ซึ่งจะ เป็นบทบาทที่ต่าง ๆ กันไป เพลโตว่า ค่านิยมของพลเมืองนั้นมีความเกี่ยวข้องกับเสถียรภาพและความเป็นระเบียบของสถาบันทางการเมืองด้วย อาริสโตเติลก็ได้กล่าวถึง การให้การศึกษาทางการเมือง (political education) ในฐานะที่เป็นกระบวนการสร้างค่านิยมทางการเมือง (political values) และอชฌาศัยทางการเมือง (political disposition) ที่สำคัญ¹

ในสาขาวิชารัฐศาสตร์โดยตรง ได้มีผู้ให้นิยามความหมายของการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) ไว้มากมาย เช่น

อิสตัน และ เดนนิส อธิบายว่า การเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง

¹

อ้างถึงใน Dawson and Prewitt, Political Socialization, p. 6.

"กระบวนการของการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน ที่ทำให้บุคคลได้รับความโน้มเอียงทางการเมือง (political orientation) และรูปแบบพฤติกรรมทางการเมืองของตัวคน¹ ไม่เคิล รัช และ ฟิตลิป เอลทอฟ กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองว่าหมายถึง "กระบวนการที่ปัจเจกบุคคลรู้จักว่าตนอยู่ในระบบการเมืองและทำให้เกิดความสำเหนียก (perception) หรือปฏิกิริยา (reaction) ต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง กระบวนการนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลนั้น เป็นสมาชิกอยู่ และยังเกิดจากปฏิสัมพันธ์ของบุคลิภาพและประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลนั้นด้วย"²

โรเบอร์ต้า ซีเกล กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมืองได้แก่ "การเรียนรู้บรรทัดฐาน (norms) ทศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองซึ่งเป็นที่ยอมรับและกำลังดำเนินอยู่ในระบบการเมืองนั้น อัลมอนด์ และ เพาเวลล์ ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ทางการเมืองว่า หมายถึง "กระบวนการนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน"⁴ กรีนสไตน์ กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมืองได้แก่ "การเรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองทุก ๆ ทางทั้งในรูปแบบและนอกกรอบแบบ ทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ การเรียนรู้ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในทุกชั้น

¹ David Easton and Jack Dennis, Children in the Political System : Origins of Political Legitimacy (New York : McGraw-Hill Book Company, 1969), p. 7.

² Michael Rush and Phillip Althoff, Introduction to Political Sociology (London : Western Printing Service Press, 1971), p. 16.

² Roberta S. Sigel, "Assumptions About the Learning of Political Values," The Annals. 361 (September 1965) : 2.

⁴ Almond and Powell, Jr., Comparative Politics : A Developmental Approach, p. 64.

1
คอนของวิฤจักรชีวิต”

เคนเนธ แลงตัน สรุปอย่างกว้าง ๆ ว่า การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับวิถีทางของการสืบทอดวัฒนธรรมทางการเมืองภายในสังคมหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นกระบวนการของการสืบทอดผ่านตัวการต่าง ๆ ของสังคมซึ่งจะทำให้แต่ละคนได้เรียนรู้ในการที่จะกำหนดรูปแบบของตนในส่วนที่สัมพันธ์กับการเมืองให้เหมาะสม² นอกจากนี้ ริชาร์ด ดอร์สัน และ เคนเนธ ฟริวิทท์ เสนอว่าการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่ประชาชนจะสร้างความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับการเมือง และในอีกแง่หนึ่งก็ เป็นวิธีการที่คนรุ่นหนึ่งส่งผ่านบรรทัดฐานและความเชื่อทางการเมืองไปยังคนรุ่นต่อไป³

จากคำจำกัดความที่บรรดานักรัฐศาสตร์ทั้งหลายให้ไว้ข้างต้น พอจะสรุปความหมายของคำว่า การเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง กระบวนการอบรมกล่อมเกลาให้สมาชิกของสังคมเรียนรู้วัฒนธรรมทางการเมือง และโครงสร้างทางการเมืองโดยผ่านตัวการต่าง ๆ ของสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโต เป็นผู้ใหญ่ต่อเฟื่องไปตลอดชีวิต กล่าวคือ เป็นกระบวนการหล่อหลอมให้เกิดแบบฉบับของทัศนคติ ความคิดเห็น ค่านิยมและความรู้สึกในทางใดทางหนึ่งต่อระบบการเมือง ดังนั้น การเรียนรู้ทางการเมืองจึงมีความสำคัญต่อระบบการเมืองของแต่ละประเทศเป็นอย่างมาก เพราะเป็นกระบวนการที่จะทำให้บุคคลมีทักษะหรือความรู้สึกต่อระบบการเมืองต่อบทบาทที่ตนมีต่อระบบการเมืองนั้น ๆ เป็นกระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือรักษาวัฒนธรรมทางการเมืองไว้

¹ Fred I. Greenstein, "Political Socialization," International Encyclopedia of the Social Sciences Vol. 14 (New York : The Free Press, 1968), p. 55.

² Kenneth P. Langton, Political Socialization (London : Oxford University Press, 1969), p. 4, 10.

³ Dawson and Prewitt, Political Socialization, p. 4.

และเป็นกระบวนการที่จะทำให้พลเมืองของประเทศมีความรู้ เรื่องของการเมืองการปกครอง ของประเทศ ก่อให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิด ซบพ้อเกลียดชังหรือนิ่งเฉยต่อการเมือง ซึ่ง จะปรากฏเป็นพฤติกรรมทางการเมืองด้านต่าง ๆ

ในการศึกษาริวิจัยครั้งนี้ จะได้พิจารณาการ เรียนรู้ทางการเมืองในความหมายที่ เป็นกระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งความโน้มเอียงทางการเมืองต่าง ๆ อันได้แก่ความรู้ความ เข้าใจทางการเมือง รวมทั้งความรู้สึกต่อการเมือง และแนวโน้มของพฤติกรรมทางการเมือง โดยจะเกี่ยวข้องกับระบบการเมือง กระบวนการทางการเมืองและบทบาทต่าง ๆ ใน ระบบการเมืองซึ่งรวมเรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นหน้าที่ สำคัญที่มีต่อความรู้ความเข้าใจทางการเมือง หรือโครงสร้างบุคลิกภาพมูลฐานของบุคคลใน สังคม ต่อระบบการเมือง ทำให้บุคคลในประเทศมีความรู้เรื่องการเมืองในทุก ๆ ทาง ทั้งในรูปแบบและนอกแบบ ทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ โดยที่การเรียนรู้ทางการเมืองส่วน หนึ่งจะทำให้คนมีความรู้เรื่องการเมืองดีขึ้น และมีความเชื่อมั่นสูงในบทบาททางการเมือง ของคน อันจะเป็นลักษณะพื้นฐานประการหนึ่ง ที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดความโน้มเอียงใน พฤติกรรมทางการเมืองไปในทางใดทางหนึ่ง ดังจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในลำดับต่อไป

ดังนั้นความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในที่นี้ จึงหมายถึงความรู้ความเข้าใจ ของประชาชนที่มีต่อการเมืองและการปกครองของประเทศ ทั้งในลักษณะที่เป็นความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองทั่วไปและบทบาทหน้าที่ทางการเมืองของประชาชน แหล่ง ที่มาของความรู้ความเข้าใจของประชาชนไทย เกี่ยวกับการเมืองที่นับได้ว่ามีความสำคัญยิ่ง ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของแต่ละคนจากตัวการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมในทุกขั้นตอน ทางตรงได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับระบบการ เมือง ข่าวสารความรู้ทางการเมือง รวมทั้งประสบการณ์ต่าง ๆ ที่แต่ละบุคคลประสบ

1

สุจิต บุญขงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง" วรรณไวท-

ยากร : รัฐศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2514), หน้า 10.

ทางอ้อม จะได้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เช่น ระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูกับศิษย์ หรือเพื่อนกับเพื่อน เป็นต้น โดยในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองจะมีตัวกระทำการในการเรียนรู้ทางการเมือง (agents of political socialization) ซึ่งตัวกระทำการที่สำคัญได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มอาชีพ กลุ่มเพื่อน สถาบันพรรคการเมือง และสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้มีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของประชาชนไทยไว้มิใช่น้อย ซึ่งส่วนใหญ่มักจะพบว่าความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของประชาชนยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ อย่างเช่นที่ สมชัย รักริจิตร¹ พบว่าชาวชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดนครพนม) ทั้งที่เป็นผู้นำและผู้ที่มีได้ เป็นผู้นำเกือบทุกคนไม่มีความรู้ความเข้าใจ และไม่สนใจการเมือง ไม่มีความรู้ที่ประชาธิปไตยที่แท้จริง คืออะไร ไม่เข้าใจแนวความคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ และไม่มีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงเกี่ยวกับสถาบันต่าง ๆ ทางการเมือง

นอกจากนี้ จากการวิจัยของ อ่ำพล สิงห์โกวินท์ และสวัสดิ์ กฤตรัชฌนันต์² ในปี 2513 ผลปรากฏว่าประชาชนในอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด และอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา มีความรู้ความเข้าใจในสถาบันการเมืองและบุคคลสำคัญทางการเมืองอยู่น้อย

ในการวิจัยของคณะอาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์³ ปี 2515

¹ สมชัย รักริจิตร, ความเป็นผู้นำในหมู่บ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย (กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหาร, 2514), หน้า 19-20, 153-69.

² อ่ำพล สิงห์โกวินท์และสวัสดิ์ กฤตรัชฌนันต์, ความตื่นตัวทางการเมืองกับการสื่อสาร, รายงานการวิจัย (เอกสารโรเนียว), 2516, หน้า 25-30, 64.

³ คณะอาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เรื่องเดิม, หน้า 78, 81, 82-83, 158.

สรุปได้ว่า ในด้านความรู้ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับระบอบการเมืองและการปกครองของไทยมีลักษณะ เพียงแต่รู้อย่างผิวเผินตามชื่อที่เรียกขานกันเท่านั้น หากได้มีความเข้าใจในเนื้อหาหรือสาระสำคัญของการปกครองหรือกลไกต่าง ๆ อันเป็นเหตุช่วยให้เข้าไปมีส่วนร่วม เกี่ยวข้องด้วยโดยตรงไม่

จากการวิจัยของ ประสิทธิ์ พรรณพิสุทธิ์¹ ก็ได้พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในเขตสุขาภิบาลพุทธไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในสิทธิหน้าที่ทางการเมืองของตน ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปกครอง ตลอดจนการปกครองท้องถิ่นและรูปสุขาภิบาลซึ่งเป็นหน่วยงานทางการเมืองที่ผูกพันและใกล้ชิดกับตนที่สุดก็ยังไม่มีความเข้าใจแต่อย่างใด

และการวิจัยของ เกียรติศักดิ์ เขียวยิ่ง² ได้พบข้อเท็จจริงว่าผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งที่อยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลของจังหวัดขอนแก่นยังไม่มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจทางการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของผู้แทนราษฎร ความแตกต่างระหว่างรัฐสภากับรัฐบาล ตลอดจนไม่เข้าใจเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ซึ่งแสดงว่า ความรู้พื้นฐานทางการเมืองมิได้เป็นตัวแปรที่มีสหสัมพันธ์ทางปฏิสัมพันธ์กับการตัดสินใจไปหรือไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน ทั้งที่ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองน่าจะเป็นพื้นฐานและแนวทางของการตัดสินใจ

¹ ประสิทธิ์ พรรณพิสุทธิ์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองแบบสุขาภิบาล : ศึกษาจากกรณีสุขาภิบาลพุทธไธสง จังหวัดบุรีรัมย์, วิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโท มหาวิทยาลัย เสนอต่อแผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. 2513, หน้า 102-108.

² เกียรติศักดิ์ เขียวยิ่ง, ความรู้พื้นฐานทางการเมืองและพฤติกรรมการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประชาชนในจังหวัดขอนแก่น 22 เมษายน 2522 รายงานการวิจัยของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2523, หน้า 106.

ข. ความรู้สึกต่อการเมือง (political affection)

อัลมอนต์ และ เพาเวลล์ ได้กล่าวถึงความหมายของความรู้สึกต่อการเมืองในลักษณะที่ " เป็นความรู้สึกต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือองค์กรทางการเมืองทั้งหลาย"¹ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมักจะมีการประเมินคุณค่าของวัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือเหตุการณ์ทางการเมืองใด ๆ อยู่ด้วย ไปในทางบวกหรือทางลบทางใดทางหนึ่ง

จึงอาจกล่าวได้ว่า ความรู้สึกต่อการเมืองก็คือสิ่งสะท้อนถึงความศรัทธาหรือไม่ศรัทธาต่อการเมืองและประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ยึดมั่นในความคิดเห็นหรือทัศนคติ หรืออาจจะนำไปสู่การก่อตัวของความคิดเห็นหรือทัศนคติใหม่ขึ้นได้

นักวิชาการหลายท่านมีความเห็นว่าความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นส่วนสำคัญของความคิดเห็นหรือทัศนคติ ดังเช่น แจค เบรห์น และ เอ. อาร์ โคเฮน ได้ให้ความเห็นว่า "ทัศนคติประกอบด้วย 2 ส่วนคือ ความรู้ความเข้าใจที่มีเหตุผลว่าสิ่งใดจริงหรือสิ่งใดไม่จริงกับการประเมินค่าในความรู้ความเข้าใจเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดีอย่างไร"² นอกจากนั้น นิลคอมบ์, เทอร์เนอร์ และ คอนเวอร์ส มีความเห็นว่า "ทัศนคติเป็นความรู้ความเข้าใจที่สะสมไว้ทั้งทางบวกและทางลบ เป็นสิ่งสะท้อนถึงความศรัทธาเริ่มแรกที่ได้รับมาจากการประสบการณ์ จนเกิดเป็นสภาพใหม่ของทัศนคติที่รวบรวมได้จากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล"³

¹ Almond and Powell, Jr., Comparative Politics : A Development Approach, p. 50.

² Jack Brehn and A.R. Cohen, Exploration in Cognitive Dissonance (New York : Wiley & Sons, 1962), p. 17.

³ Theodore Newcomb, Ralph Turner, and Philip Converse, Social Psychology (London : Routledge and Kegan Paul, 1966), pp.41-42.

มาร์ติน ฟิชไบน์ และ ราเวน ก็ได้กล่าวว่า "ทัศนคติเป็นการประเมินค่าและขึ้นอยู่กับอารมณ์"¹ ส่วน คาทซ์ เห็นว่า "ทัศนคติเป็นการรวมไว้ซึ่งความรู้สึกรู้สึกและความเชื่อหรือความรู้ความเข้าใจที่ทำให้คนประเมินค่าวัตถุหรือสัญลักษณ์ไปในทางบวกหรือลบ"²

จากที่กล่าวมาทั้งหมดผู้เขียนมีความเห็นว่า "ความคิดเห็น" หรือ "ทัศนคติ" เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด เมื่อได้รับความรู้เข้าไปกระทบจิตใจหรือได้รับประสบการณ์ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งมักจะแสดงออกมา เป็นความคิดเห็นในลักษณะที่เห็นด้วย(ทางบวก) หรือไม่เห็นด้วย(ทางลบ) หรือ เป็นความชอบหรือไม่ชอบ เลื่อมใสศรัทธาหรือไม่เลื่อมใสศรัทธา ไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจ แต่ความรู้สึกเหล่านี้อาจจะเกิดขึ้นเพียงชั่วคราว แต่ถ้าหากได้รับความรู้ความเข้าใจที่มีเหตุผลสมบูรณ์เข้ามาเสริม ความรู้สึกต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะกลายเป็นความถาวรหรืออาจจะกลายเป็นความเชื่อหรือค่านิยมที่ลบล้างได้ยาก

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ จะพิจารณาความรู้สึกต่อการเมืองในลักษณะของความไว้วางใจทางการเมือง (political trust) เพราะจะเป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่ความนิยมเอียงในพฤติกรรมทางการเมืองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่นการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือการไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือความสนใจหรือไม่สนใจต่อการเมือง เป็นต้น

---

¹ Martin Fishbein and Bertram Ravan, "The A.B. Scale : An Operational Definition of Belief and Attitude," Human Relation, 15 (February, 1962):35-40.

² Katz, "Attitudes formation and Public Opinion" in Political Attitudes and Public Opinion., p. 13.

อาร์เธอร์ เอช. มิลเลอร์ ให้คำนิยามเกี่ยวกับความไว้วางใจทางการเมืองไว้ว่า ความไว้วางใจทางการเมืองนั้น สามารถถือได้ว่าเป็นความโน้มเอียงพื้นฐานในเชิงความรู้สึก (affective) หรือประเมินค่า (evaluative) ทิศทางของความไว้วางใจทางการเมืองนั้น เริ่มจากความไว้วางใจสูงสุดจนกระทั่งถึงความระแวงสูงสุด (political cynicism) ดังนั้นความระแวงสงสัยหรือความไม่ไว้วางใจทางการเมือง ซึ่งหมายถึงระดับความรู้สึกในทางลบ (negative effect) ต่อรัฐบาลและเป็นความเชื่อถือที่ว่ารัฐบาลไม่ได้ทำหน้าที่และสร้าง output ตามที่บุคคลนั้นคาดหวัง¹ ความรู้สึกไม่ไว้วางใจทางการเมืองนี้² เลสเดอร์ มิลแบธ อธิบายว่า เป็นความรู้สึกไม่ไว้วางใจต่อรัฐบาลและผู้นำทางการเมือง ส่วน แซนดรา เคนยอน ชวาร์ตซ์ อธิบายว่า เป็นการรับรู้ (perception) ของบุคคลต่ออำนาจทางการเมืองและหรือรัฐบาลว่ามักจะกระทำการไม่เป็นไปตามมาตรฐานของพฤติกรรมที่ควรจะเป็น (prescriptive standards)³ ซึ่งความไม่ไว้วางใจทางการเมืองนี้เป็นการแสดงออกถึงความสงสัย หรือไม่ไว้วางใจอย่างลึกซึ้งซึ่งต่อการกระทำและแรงจูงใจ (motives)

¹ Arthur H. Miller, "Political Issue and Trust in Government, 1964-1970," American Political Science Review Vol.68 No.3 (1974) : 952.

² Milbrath and Goel, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics, p. 63.

³ Sandra Kenyon Schwartz, "Pattern of Cynicism : Differential Political Socialization among Adolescents," in New Direction in Political Socialization, ed. David C. Schwartz and Sandra K. Schwartz (New York : Free Press, 1975), p. 189.

ของผู้อื่น อันอาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความระแวง (cynicism) หรือโลกทัศน์แห่งความไม่ไว้วางใจ (distrustful outlook)¹

จากการศึกษาของ อีสตัน ได้พบว่าถ้าสมาชิกของระบบการเมืองถอนตัวจากการให้ความสนับสนุน ซึ่งหมายถึงความรู้สึกถอนตัวจากการไว้วางใจ (trust) จากความมั่นใจ (confident) หรือจากความรักใคร่ (พอใจ) ในด้านต่าง ๆ ของระบบการเมืองไม่ว่าจะเป็นประชาคมทางการเมือง ระบบการปกครอง หรืออำนาจทางการเมืองจะก่อให้เกิดความตึงเครียดแก่ระบบ ซึ่งจะมีผลต่อความไร้เสถียรภาพของระบบการเมืองนั้น²

สายทิพย์ สุกตติพันธ์ ได้กล่าวถึงความไว้วางใจทางการเมืองไว้ว่าเป็นความโน้มเอียงทางการเมืองพื้นฐาน (basic political orientation) หรือการรับรู้ (perception) ที่บุคคลมีต่อกิจกรรมทางการเมือง ผู้ใช้อำนาจทางการเมืองหรือระบบการเมืองทั้งหมด ในเชิงประเมินค่าว่าสิ่งนั้นหรือการกระทำนั้น เป็นสิ่งถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุผล เป็นความรู้สึกผูกพัน (attachment) ซึ่งแสดงออกในรูปของความชอบพอและการให้ความไว้วางใจ³

---

¹ M. Kent Jennings and Richard Niemi, The Political Character of Adolescence (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1974), p. 117.

² Easton and Dennis, Children in the Political System : Origin of Political Legitimacy, p. 48.

³ สายทิพย์ สุกตติพันธ์. "การเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชนไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524, หน้า 50.

บุคคลที่มีความไว้วางใจทางการเมืองสูงจะ เชื่อว่าการกระทำของรัฐบาลจะทำให้สภาพต่าง ๆ ดีขึ้น การเมืองไม่ใช่เรื่องสกปรกเสียทั้งหมด เจ้าหน้าที่ของรัฐทำงานเพื่อประโยชน์ของประชาชน เป็นส่วนใหญ่ แต่บุคคลที่มีความหวาดระแวงทางการเมืองสูงมักจะ รู้สึกว่าการเมือง เป็น เรื่องสกปรก นักการเมือง เป็นพวกเจ้า เล่ห์หลอกหลวง ผู้นำของประเทศมัก เป็นคนคดโกง ฉ้อราษฎร์บังหลวง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว¹

มีผู้เสนอแนวทางการวิเคราะห์ต้นกำเนิดของความรู้สึกไม่ไว้วางใจทางการเมืองไว้เป็นสองแนวทางด้วยกัน วิลเลียม แกมสัน ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางการเมืองโดยพิจารณาว่า เนื้อหาสาระของการตัดสินใจ การดำเนินงานของรัฐบาลและปฏิกิริยาที่รัฐบาลมีต่อข้อเรียกร้องต่าง ๆ ในระบบการเมืองซึ่งเป็นการแสดงออกของระบบการเมืองนั้นจะ เป็นที่มาของความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจทางการเมือง² ส่วนนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งให้ความสำคัญต่อปัจจัยด้านจิตวิทยาและบุคลิกภาพของบุคคล โดยเชื่อว่า "ถ้าบุคคลหนึ่งมีความไม่ไว้วางใจต่อบุคคลอื่น ๆ ทั่วไปแล้ว บุคคลนั้นย่อมไม่อาจมีความรู้สึกไว้วางใจต่อผู้มีอำนาจ ซึ่งได้แก่ รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลได้อย่างแน่นอน ความไว้วางใจต่อผู้ใช้อำนาจทางการเมืองนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ เฉพาะเจาะจงของความไว้วางใจใน เพื่อนมนุษย์"³

ในการศึกษาทางรัฐศาสตร์ ระดับความไว้วางใจทางการเมือง เป็นตัวกำหนดที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เป็นการวัดประเมินโอกาสและความเข้มของความสัมพันธ์และความตึงเครียดในสังคม⁴ การที่กลุ่มซึ่งมีขนาดใหญ่พอประมาณเกิดความไม่ไว้วางใจ

¹ บุญเลิศ ชีระตระกูล. "การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกรมกรไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีกรมกรการทำเรือแห่งประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ การปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 31-32.

² William A. Gamson, Power and Discontent (Homewood, Illinois : Dorsey, 1968), p.51.

³ Robert E. Lane, Political Man (Glencoe : Free Press, 1959), p.164.

⁴ Joel D. Aberback and Jack L. Walker, "Political Trust and Racial Ideology," American Political Science Review 64(1970) : 1199.

วางใจและทำการเรียกร้อง หากระบบการเมืองมีความสามารถในการปรับตัวก็จะสามารถหลีกเลี่ยงความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นได้ แต่ถ้าไม่สามารถปรับตัวรับกับสถานการณ์ดังกล่าว ความขัดแย้งและการใช้กำลังรุนแรงก็อาจเกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อ เสถียรภาพทางการเมืองได้เช่นกัน

ความสำคัญของการไว้วางใจทางการเมืองต่อระบบการเมือง เป็นที่ตระหนักกันมานานแล้วทั้งในแวดวงวิชาการและในทางปฏิบัติ ไม่มีรัฐบาลหรือระบบการปกครองใดที่จะดำรงอยู่ได้ถ้าปราศจากความไว้วางใจจากประชาชน ความรู้สึกไม่ไว้วางใจนั้นมีอยู่เสมอในทุกสังคมการเมือง ไม่ว่าผู้นำในระบบการเมืองนั้นจะเป็นที่ชื่นชอบของประชาชนเพียงใดและพยายามทำตามความต้องการของประชาชนมากเพียงใด เพราะยังจะมีบุคคลบางส่วนที่เห็นว่าในสังคมนี้ยังมีความไม่เสมอภาคและความไม่เป็นธรรม และมีความระแวงสงสัยในการบริหารงานและความตั้งใจของรัฐบาลอยู่เสมอ ความไม่ไว้วางใจนี้เป็นที่มาของความไม่พอใจ ความเกลียดชังซึ่งจะนำไปสู่การต่อต้านการไม่ให้ความร่วมมือหรือการไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในที่สุด

ระดับความไว้วางใจทางการเมืองจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการกำหนดวิธีการและนโยบายของผู้นำทางการเมือง แกมสัน เสนอว่า "ผู้ใช้อำนาจทางการเมืองสามารถนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาให้ประชาชนยอมรับโดยอาศัยพื้นฐานแห่งความไว้วางใจของประชาชนและถ้าประสบความสำเร็จก็จะยิ่งเพิ่มความสนับสนุนและความไว้วางใจทางการเมืองมากขึ้น แต่ถ้าความไว้วางใจทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำและมีแนวโน้มลดลง ผู้มีอำนาจทางการเมืองก็จะประสบความยากลำบากในการนำเอาสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาและทำการปกครองได้ลำบากยิ่ง"¹

จากการศึกษาวิจัยของนักวิชาการหลายท่านดังกล่าว อาจสรุปได้ว่า ความไว้วางใจทางการเมืองมีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อแนวโน้มพฤติกรรมทางการเมืองหรือการ

¹ Gamson, Power and Discontent, pp. 45-46.

มีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะถ้าบุคคลใดมีการประเมินค่าต่อระบบการเมืองหรือสถานะแวดล้อมทางการเมืองในทางลบ จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำ ซึ่งเรื่องนี้ โรสแมน ได้ศึกษาริวิจัยและค้นพบข้อสรุปในลักษณะเดียวกัน ดังนี้

- ก) ผู้ที่มีสมรรถภาพทางการเมือง (political competence) ต่ำ (คือ ผู้ที่มีขอบเขตการเข้าร่วมทางการเมืองต่ำ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวทางการเมืองน้อย) และมีอารมณ์เกี่ยวข้องกับต่อการเมืองในระดับต่ำ จะไม่มีความรู้สึกใด ๆ กับการเมือง นอกจากความรู้สึกที่ว่า การเมืองเป็นเรื่องที่ห่างไกล เป็นเรื่องที่อยู่ในมือของคนอื่น ความรู้สึกนี้มีมากในหมู่ เพศหญิงและพวกชนชั้นต่ำ.
- ข) ผู้ที่มีสมรรถภาพทางการเมืองต่ำ แต่มีอารมณ์เกี่ยวข้องกับสูงมักจะแสดงความรู้สึกออกมาในลักษณะ "ขุ่นเคือง" (indignant) คือตอบโต้ อย่างรุนแรงในทางลบ เมื่อได้รับความผิดหวังในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและพยายามยืนยันในความถูกต้องของตนเอง
- ค) ผู้ที่มีสมรรถภาพทางการเมืองสูง แต่มีอารมณ์เกี่ยวข้องกับกับการเมืองต่ำ มักจะเห็นว่า การเมืองเป็นเรื่องที่สามารถจัดการให้ เป็นไปตามต้องการได้และ เขาจะไม่ยอม เป็นฝ่ายที่ต้องสูญเสียผลประโยชน์เลย
- ง) ผู้ที่มีสมรรถภาพทางการเมืองสูงและมีอารมณ์เกี่ยวข้องกับสูงมักจะเป็นผู้ที่ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ต้องการรับใช้สังคมและ เห็นว่าการมีตำแหน่งทางการเมือง เป็น เรื่องที่น่าภูมิใจและพยายามชวนชวนเข้า เป็น¹

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ปัจจัยซึ่งมีผลต่อความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อการเมือง โดยเฉพาะในด้านความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชน ซึ่งปัจจัย

¹ Leonard Broom, Philip Selznick, Sociology, a Text with Adapted Readings (New York : Harper & Row, Publishers, 1968), p. 528.

หรือตัวแปรที่คาดว่าน่าจะมีผลต่อความไว้วางใจทางการเมือง คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษาและระดับรายได้

จากการศึกษาวิจัยของ ฮิวจ์ เอ โบน และ อัสติน แรนเนย์ ซึ่งทำการศึกษาลักษณะทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการลงคะแนนออกเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดีของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยนำสถิติการเลือกตั้งของปี ค.ศ. 1956, 1960 และ 1968 มาวิเคราะห์ร่วมกัน พบว่า เพศหญิงมีความรู้สึกร่วมและมีความกระตือรือร้นทางการเมืองน้อยกว่าเพศชายและเพศหญิงไม่คิดว่าการออกเสียงเลือกตั้งของตนจะมีความสำคัญต่อประเทศชาติ อีกปัจจัยหนึ่งคือในด้านอายุ ปรากฏแนวโน้มว่ายิ่งบุคคลมีอายุสูงขึ้น เขาก็จะยิ่งมีความรู้สึกร่วมและมีความกระตือรือร้นทางการเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชากรอายุประมาณ 60 ปี จะมีความรู้สึกร่วมและกระตือรือร้นในทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด¹

ผลจากการวิจัยอีกแห่งหนึ่งพบว่า "ยิ่งบุคคลมีรายได้สูงขึ้น เขาก็จะยิ่งรู้สึกว่า การกระทำทางการเมืองของแต่ละบุคคลมีส่วนกระทบถึงการเมืองทั้งหมด และในทางตรงข้าม "ยิ่งบุคคลมีการศึกษาดำ รายได้น้อย ความรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วมกับสังคมความสนใจเรื่องราวระหว่างประเทศก็ยิ่งถูกจำกัดแคบลง จนถึงขั้นเฉื่อยชาไม่มีความหมาย" มีความเชื่อถือที่ครอบงำอยู่ในพวกชนชั้นต่ำส่วนใหญ่ว่า "การเมือง เป็น เรื่องที่ไม่ทำความเข้าใจและ เหลือวิสัยที่จะเข้าไปจัดการอะไรได้" และแม้ในพวกชนชั้นสูงบางคนก็ยังคิดเช่นนี้²

จากการศึกษาวิจัยของบุญเลิศ อีระตระกูล พบว่าความไว้วางใจทางการเมืองของกรมกรทำ เรือโดยทั่วไปอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง

¹ Hugh A. Bone, and Austin Ranney, Politics and Voters (New York : McGraw-Hill Book Company, 1967), p. 140.

² Broom and Selznick, Sociology, a Text with Adapted Readings, p. 526.

ความไว้วางใจทางการเมืองกับปัจจัยทางด้านเพศ อายุ การศึกษา รายได้ และการเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานการทำเรือ ปรากฏว่าไม่มีปัจจัยใดเลยที่มีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทุกปัจจัยมีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจทางการเมืองในระดับที่ต่ำมาก พร้อมทั้งให้เหตุผลประกอบว่าน่าจะเป็น เพราะบรรยากาศและสภาพแวดล้อมทางการเมือง รวมทั้งภาวะเศรษฐกิจโดยทั่วไปไม่สร้างภาวะความเดือดร้อนแก่กรรมการการทำเรือเท่าใดนัก และนอกจากนี้วัฒนธรรมทางการเมืองก็คงจะมีส่วนในการทำให้กรรมการการทำเรือยอมรับในอำนาจ กฎเกณฑ์ และตัวบุคคลของคณะรัฐบาลได้ง่ายด้วย¹

ค. ความโน้มเอียงในพฤติกรรมทางการเมือง

ในเรื่องความโน้มเอียงในพฤติกรรมทางการเมืองจะ เน้นการมองถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เป็นหลัก ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน แต่ทั้งนี้จะต้องมองถึงความสนใจทางการเมืองของประชาชนด้วย เพราะความสนใจทางการเมืองจะเป็นตัว เชื่อมระหว่างความรู้ความเข้าใจทางการเมืองกับความรู้สึกต่อการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง การที่ประชาชนมีความชอบหรือเลื่อมใสศรัทธาต่อระบบการเมือง แต่ขาดซึ่งความสนใจทางการเมืองอย่างจริงจัง ก็จะทำให้มีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยลง

ดังที่ อริสโตเติล กล่าวไว้ว่า "มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง" การเมืองจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประชาชนทุกคน ประชาชนมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการเมืองของประเทศ ต้องคอยสนใจติดตามข่าวคราวการเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่ตลอดเวลาเพื่อจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการเมืองอย่างถูกต้อง ยิ่งในประเทศที่จะถือว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นหลักของการปกครองอย่างแน่นแล้ว ประชาชนจำเป็น

¹ บุญเลิศ อีระตระกูล. "การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกรมกรไทย :

ต้องมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองอย่างถูกต้องพอ เพียงต่อการตัดสินใจ เข้าร่วมในกระบวนการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นยิ่งขึ้น¹

ความสนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือการที่ประชาชนจะเกิดความสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้นั้น เป็นความรู้สึกของประชาชนที่มีความสนใจทางการเมืองและต้องการจะเข้าไปมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นหรือแสดงบทบาททางการเมืองรวมทั้งอาจจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของรัฐบาล ตามแต่โอกาสและศักยภาพทางการเมืองของแต่ละบุคคล ดังที่ อาเลกซ์ อินเคเลส กล่าวไว้ว่า "บุคคลจะเกิดความสนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น เขาจะต้องสนใจในเรื่องราวทางการเมืองและต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในองค์การทางการเมือง"²

อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการหลายท่านศึกษาวิจัยและพบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองยังขึ้นอยู่กับความสำนึกทางการเมืองอีกประการหนึ่ง จากการศึกษาในสังคมตะวันตกพบว่า "บุคคลที่มีความสำนึกทางการเมืองย่อมจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่มีความสำนึกทางการเมือง" ทั้งจากการศึกษาของ แคมป์เบลล์, กูริน, มิลเลอร์, อัลมอนต์, เวอร์มา, ไฮร์ ยูเลา, มิสไนบรธ, แลม และอื่น ๆ³

จึงกล่าวได้ว่า ความสำนึกทางการเมืองกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมี

¹ ชลอ ไบเจริญ. "ความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชนชนบท." หน้า 69.

² Alex Inkeles, "Participant Citizenship in the Development Countries," American Political Science Review, 63(December, 1969) : 139.

³ ดูรายละเอียดใน Milbrath and Goel, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics, pp. 49-50, 58-59, 96-97.

ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะความสำคัญทางการเมืองนั้นจะต้อง เป็นการที่บุคคลหรือประชาชนต้องมีความรู้ในเรื่องของการเมืองและมีปฏิริยาต่อ เรื่องนั้นในทางการเมืองที่มีค่อนด้วยทั้งในทางบวกและทางลบ ความสำคัญทางการเมืองในลักษณะเช่นนี้ จะนำไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนานาประการ เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หรือแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง เป็นต้น เพราะความสำคัญทางการเมืองจะมีผลกระทบต่อบุคคลทางด้านความคิดเห็น ด้านความผูกพัน และเป็นผลให้เกิดปฏิริยาต่อการแสดงออกในเชิงบวกหรือลบ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ถึงระดับความสำคัญทางการเมืองของแต่ละบุคคล

ดังนั้น ความสนใจทางการเมืองและความสำคัญทางการเมืองโดยพื้นฐานแล้วก็คือ ผลจากการที่ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองและมีความรู้สึกต่อการเมืองในลักษณะใดลักษณะหนึ่งทั้งในเชิงบวกหรือเชิงลบ อันจะนำไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่แสดงออกมาจากความโน้มเอียงของความรู้สึกในทางใดทางหนึ่งต่อระบบการเมือง

เมื่อกล่าวมาถึงจุดนี้ จึงควรจะทำความเข้าใจถึงธรรมชาติของการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้ชัดเจน เสียก่อน ที่จริงแล้วการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นคำที่มีความหมายกว้างมาก เนื่องจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะครอบคลุมถึงกิจกรรมทุกชนิดที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างประชาชนกับสถาบันทางการเมืองภายในรัฐ นักรัฐศาสตร์หลายท่านได้ให้ความหมายไว้มากมายทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไป ซึ่งในที่นี้จะนำมาเสนอไว้เฉพาะที่น่าสนใจเป็นลำดับ ๆ ไป

เกอร์เรนท์ พาร์รี กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมร่วมกับผู้อื่นในกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งกิจกรรมทางการเมืองที่มีอยู่ทั่วไป อาจเรียงลำดับได้จากการออกเสียงเลือกตั้ง ไปจนถึงการเป็นผู้กำหนดนโยบายและการดำเนินนโยบาย¹

¹ Geraint Parry, ed., Participation in Politics (Manchester : Manchester University, Press, 1972), p.3.

นอร์แมน เฮช ไน และ ซิดนีย์ เวอร์บา ได้อธิบายความหมายของ "การมีส่วนร่วมทางการเมือง" ไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองก็คือ "กิจกรรมต่าง ๆ ที่ถูกต้องตามกฎหมายของประชาชนซึ่งมีวัตถุประสงค์โดยตรงมากหรือน้อยในการมีอิทธิพลต่อการเลือกของเจ้าหน้าที่รัฐบาลหรือการกระทำที่กำลังดำเนินการอยู่ของเจ้าหน้าที่รัฐบาล" โดยเน้นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องมีลักษณะดังนี้¹

(1) เป็นเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมของพลเมืองเฉพาะบุคคล รวมทั้งผู้ที่เสียชาติต่อกฎหมายแต่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอาชีพ ซึ่งรวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐบาล เจ้าหน้าที่พรรคการเมืองและพวกหัวคะแนน

(2) เป็นกิจกรรมซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการเลือกของรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

(3) การเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองโดยการกระทำกิจกรรม

แต่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะของ ไน และ เวอร์บา ติกรอบไว้เฉพาะกิจกรรมทางการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น ในขณะที่ ฮันดิงตัน และ โดมิงเควซ เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำของประชาชนที่ต้องการมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจของรัฐบาล โดยการที่กระทำหรือความพยายามนั้น เป็นได้ทั้งถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้ สำเร็จหรือล้มเหลว ทั้งที่สมัครใจหรือไม่สมัครใจ รวมถึงการเลือกตั้ง การร่วมในการรณรงค์หาเสียง การ

---

¹ Norman H. Nie and Sidney Verba, "Political Participation," in Fred I. Greenstein and Nelson W. Polsby (eds.), Handbook of Political Science : Non Government Politics (Readings, Mass.: Addison-Wesley Publishing Co., 1975), p. 1.

รวมตัว เพื่อโน้มน้าวหรือกดดันรัฐบาล การประท้วงและการใช้กำลังรุนแรง¹

กอฟเฟรย์ เค. โรเบิร์ตส์ นักรัฐศาสตร์ชาวอังกฤษเห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง กิจกรรมโดยสมัครใจของแต่ละบุคคลในกิจการทางการเมือง รวมทั้งการลงคะแนนเสียงการเป็นสมาชิกและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มการเมือง เช่น ความเคลื่อนไหวของพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ เจ้าหน้าที่สถาบันการเมือง กิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ เช่น การอภิปรายทางการเมืองหรือร่วมฟังเหตุการณ์ทางการเมือง การชักชวนทางการเมืองของเจ้าหน้าที่หรือสมาชิกของกลุ่มการเมือง²

ทัศนะดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของ เซอร์เบอร์ แมคคอลลสกี ซึ่งเห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ กิจกรรมต่าง ๆ โดยสมัครใจซึ่งสมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมโดยตรงหรืออ้อมในการเลือกผู้ปกครองประเทศ การกำหนดนโยบายสาธารณะ การลงคะแนนเสียง เลือกตั้งการติดตามข่าว การอภิปราย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเข้าร่วมประชุม การบริจาคเงินและการติดต่อกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ลักษณะความกระตือรือร้นของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง อาจพิจารณาได้จากการสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ ลงคะแนนเสียงตามบัญชี การเขียนและกล่าวสุนทรพจน์ การรณรงค์

¹ Samuel Huntington and Jorge I. Domínguez, "Political Development," in Fred Greenstein and Nelson Polsby (eds.), Handbook of Political Science : Macropolitical Theory. Vol.3, (Reading, Mass.: Addison Wesley, 1975), p.33. อ้างใน สุจิต บุญขงการ, "การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองกับเสถียรภาพทางการเมืองของไทย," ใน จรูญ สุภาพ, บรรณาธิการ การพัฒนาประเทศ (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522). หน้า 42.

² Geoffrey K. Roberts, A Dictionary of Political Analysis (London : Longman, 1971), p.145.

หาเสียง การแข่งขันกัน เป็นเจ้าหน้าที่พรรคหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ไม่รวมถึงกิจกรรมที่ไม่สมัครใจ เช่น การเสียภาษี การเป็นทหาร และหน้าที่ด้านตุลาการ¹

อาร์เธอร์ ดับบลิว โย เมจให้ความหมายว่า "การมีส่วนร่วมทางการเมือง" มี 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ²

- (1) การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (voting)
- (2) การใช้วิธีการบังคับหรือชักจูงอย่างไม่เป็นทางการ (informal method of pressure and persuasion) ซึ่งได้แก่ การแสดงความคิดเห็นโดยตรงหรือทางจดหมาย โทรศัพท์ โทรเลข ฯลฯ และการเดินขบวนหรือก่อจลาจล
- (3) การดำเนินการอย่างเป็นทางการ (formal actions) ได้แก่ การใช้สิทธิที่มีอยู่ตามรัฐธรรมนูญ เช่น การริเริ่มกฎหมาย (initiative) การแสดงประชามติ (referendum) และการเพิกถอนออกจากตำแหน่ง (recall)

จากการที่มีผู้ให้ความหมายไว้จำนวนมากเช่นนี้ ไมรอน ไวน์เนอร์ นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน จึงได้รวบรวมและจำแนกเป็นความหมายในลักษณะสำคัญ ๆ 10 ความหมายด้วยกันคือ³

- (1) การกระทำที่สนับสนุนหรือเรียกร้องต่อคณะผู้ปกครอง
- (2) ความพยายามที่จะให้เกิดผลสำเร็จในการใช้อิทธิพลต่อการปฏิบัติการของรัฐบาลหรือในการเลือกผู้นำในคณะรัฐบาล

¹ Herbert McClosky, "Political Participation," International Encyclopedia of the Social Sciences 12(1968) : 252.

² Arthur W. Bromage, Introduction to Municipal Government and Administration (New York : Appleton-Century-Crofts Inc., 1950), p.252.

³ Myron Weiner, Crises and Sequences in Political Development. (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1971), pp.161-163.

(3) การกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายและได้รับการยอมรับว่าชอบธรรม

(4) การกระทำที่มีตัวแทน (representation)

(5) ความหมายที่ว่าจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับ เพราะรู้สึกว่าการเข้าไปเกี่ยวข้อง
ไม่ทำให้เกิดผลอะไรขึ้นมา

(6) ความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องหรือ เป็นพวกที่กระตือรือร้น
(activists) ที่จะทำ

(7) การกระทำที่ "ต่อเนื่องอย่างคงเส้นคงวา" (persistence continuum)
ซึ่งอาจจะ เป็นการจัดการอย่างเป็นสถาบัน หรือกระทำการในลักษณะที่ปะทุขึ้นทันทีทันใด
เช่น ก่อการจลาจล

(8) การกระทำที่มุ่งต่อการเลือกผู้นำทางการเมือง มุ่งที่จะมีอิทธิพลต่อนโยบาย
สาธารณะหรือ เป็นความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการกระทำต่าง ๆ ของหน่วยราชการ

(9) การกระทำที่เป็นกิจกรรมอันมีผลกระทบต่อการเมืองระดับชาติเท่านั้น

(10) การกระทำที่เป็น "การกระทำทางการเมือง" (a political act)

จากความหมายทั้ง 10 นี้ ไมรอน ไวน์เนอร์ ได้นำมาสรุปว่า การมีส่วนร่วม
ทางการเมืองหมายถึง การกระทำโดยสมัครใจใด ๆ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ มี
การจัดองค์การหรือไม่ เกิดขึ้น เป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องและใช้วิธีที่ถูกต้องตามกฎหมาย
หรือไม่ก็ตาม โดยมุ่งที่จะไปมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ การบริหารนโยบายสาธารณะ
และการเลือกผู้นำทางการเมืองของรัฐบาลทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ดังนั้นการมี
ส่วนร่วมทางการเมืองจึงประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ มีการกระทำ
(action) เป็นไปโดยความสมัครใจ (voluntary) และมีการเลือก (choice)
จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

นอกเหนือจากนักวิชาการชาวตะวันตกแล้ว ทางด้านนักวิชาการของไทยได้มีผู้
ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้เช่นกัน อาทิเช่น

ทิพาพร พิมพัทธ์ เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมี
ส่วนร่วมในการกระทำ (activity) ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ
นโยบายของรัฐบาล การมีส่วนร่วมจะมาจากแต่ละบุคคลโดยตรงต่อการตัดสินใจนโยบายของ

รัฐบาล เรียกว่า "การมีส่วนร่วมโดยตนเอง" (autonomous participation) และการมีส่วนร่วมซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจภายนอก เนื่องจากแต่ละบุคคลโดยตรง แล้ว เรียกว่า "การมีส่วนร่วมโดยการถูกระดม" (mobilized participation)¹

บุญเลิศ อีระตระกูล ได้สรุปไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมทั้งปวงของพลเมืองซึ่งต้องการมีอิทธิพลหรือสนับสนุนต่อรัฐบาลและการเมือง โดยที่ การกระทำหรือความพยายามนั้น เป็นได้ทั้งถูกต้องหรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้กำลัง สำเร็จหรือล้มเหลว กิจกรรมดังกล่าวอาจเป็นกิจกรรมในระดับชาติหรือท้องถิ่น ก็ได้²

นอกจากความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแล้ว ยังมีผู้จำแนกรูปแบบและ กิจกรรมของการมีส่วนร่วมไว้ด้วย ซึ่งก็มีผู้ศึกษาแจกแจงไว้หลายท่าน มีทั้งคล้ายคลึงกันและ แตกต่างกัน เช่น ผลการศึกษาวิจัยของ เวอร์บา และ ไน ในปี 1972³ ผลการ ศึกษาวิจัยของ ซูซาน เวลช์ ในปี 1975⁴ ผลการศึกษาวิจัยของ ฮันดิงตัน และ

¹ ทิพาพร พิมพ์สุทธิ, พัฒนาทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย รามคำแหง, 2521), หน้า 204-205.

² บุญเลิศ อีระตระกูล, "การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกรรมกรไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีกรรมกรการทำเรือแห่งประเทศไทย, หน้า 20.

³ Sidney Verba and Norman H. Nie, Modes of Democratic Participation : A Cross National Comparison (Beverly Hills : Sage Publication, 1971), pp.41-43, 57-59.

⁴ Susan Welch, "Dimensions of Political Participation in Canadian Sample," Canadian Journal Political Science 8(December 1975) : 553-556.

เนลสัน ในปี 1976¹ และผลการศึกษาวิจัยของ มิลแบรธ และ โกล ในปี 1977² เป็นต้น แต่ที่น่าสนใจและสอดคล้องกับการศึกษาวิจัย คือ ผลการศึกษาของ มิลเพอร์ธ และ โกล ซึ่งสรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ 6 รูปแบบ คือ³

- (1) การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
- (2) เป็นสมาชิกพรรคและเป็นเจ้าหน้าที่ของพรรค
- (3) เป็นผู้มีบทบาทในชุมชน เพื่อช่วยแก้ปัญหาให้แก่ชุมชน
- (4) มีการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐบาล ทั้งในปัญหาเฉพาะของตนเองและครอบครัว หรือปัญหาของส่วนรวม
- (5) เป็นผู้เข้าร่วมประท้วงหรือเดินขบวน
- (6) เป็นผู้สื่อข่าวสารทางการเมือง ทั้งในรูปของการให้ข้อมูลความรู้ทางการเมือง หรือการร่วมแก้ปัญหาทางการเมือง

รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่กล่าวมานี้ อัลมอนต์ กล่าวว่า เป็นรูปแบบที่นิยมใช้ (conventional forms) อยู่ในประเทศที่มีระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยสมัยใหม่ซึ่งส่วนมากจะพบเห็นได้ชัดเจนในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว ส่วนรูปแบบที่ไม่เป็นที่นิยม (unconventional forms) แต่ก้ใช้อยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย จะมีลักษณะทั้งที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย ตั้งแต่การร้องเรียนเดินขบวน ใช้ความรุนแรงจนถึงการปฏิวัติรัฐประหาร ซึ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองในแบบหลังนี้

¹ Samuel P. Huntington and Joan M. Nelson, No Easy Choice : Political Participation in Developing Country (Cambridge : Harvard University Press, 1976), pp.161-167.

² Milbrath and Goel, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics, pp. 9-26.

³ Ibid., pp.12-16.

จะส่งผลกระทบต่อกระเทือนถึงเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาล¹

เช่นเดียวกัน การศึกษาของ ไบ, เพาเวลล์ และ ฟริวิทท์ ก็พบว่า รูปแบบหรือลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนาโดยทั่วไปมักมีแนวโน้มแตกต่างไปจากประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประการ ที่สำคัญคือ การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ไม่มีผลผลักดันให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นเสมอ ในประเทศที่พัฒนาแล้วและมีการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มั่นคง ประชาชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงจะมีความสนใจไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองสูงกว่าคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ ส่วนในประเทศที่กำลังพัฒนาในบางประเทศ เช่น ในอินเดีย เป็นต้น ปรากฏว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ซึ่งถือว่ามีฐานะดีกว่าไปลงคะแนนเสียงน้อยกว่าในเขตชนบทซึ่งมีความล้าหลังมากกว่า²

เกี่ยวกับเรื่องความแตกต่างในการมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้ นักรัฐศาสตร์ได้ศึกษาและจำแนกถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็น 2 ขอบเขตคือ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อันเป็นความพยายามที่จะหาคำตอบว่า เหตุใดในสังคมหนึ่งจึงมีการขยายตัวของการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างรวดเร็ว ขณะที่ในอีกสังคมหนึ่งยังมีลักษณะที่เกือบไม่มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองเลย โดยพิจารณาจากสภาพแวดล้อมของสังคมนั้น อีกขอบเขตหนึ่งคือปัจจัยส่วน

¹

Gabriel A. Almond (ed.), Comparative Politics Today : A World View, (Boston : Little, Brown and Company, 1980), p.59.

²

Norman Nie, G.B. Powell, and Kenneth Prewitt, "Social Structure and Political Participation," American Political Science Review, 63 (June 1969): 361-78; (September, 1969), pp. 808-32. อ้างถึงใน สุจิต บุญขงการ และพรศักดิ์ ม่วงแผ้ว, พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย : ศึกษาเฉพาะการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 22 เมษายน 2522. รายงานการวิจัยของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2523. หน้า 195.

บุคคล เพื่อค้นคว้าว่าเหตุใดบุคคลหนึ่งจึงมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองแตกต่างจากอีกบุคคลหนึ่ง¹ แต่โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะศึกษาวิเคราะห์โดยใช้ตัวแปรในสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีปัจจัยทางด้านเพศ อายุ การศึกษาและรายได้ของประชาชน ซึ่งจะได้กล่าวถึงโดยสรุปดังนี้

1) เพศกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จากการศึกษาของ มิลเบรธ และ โกล ได้พบว่าเพศชายเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง การค้นพบนี้ตรงกับนักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ชาวตะวันตกหลายท่าน เช่น โน, เวอร์มา และ คิม ในปี 1974 ออลเสน ในปี 1973 และ โกล ในปี 1975 เป็นต้น มีเพียงผลงานการวิจัยของ เลริส ซึ่งพบว่า ผู้หญิงอาร์เจนตินาเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ชายอาร์เจนตินา มิลเบรธ และ โกล ยังได้พบอีกว่า ในหมู่คนที่มีฐานะต่ำ (lower status) อัตราการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้ชายและผู้หญิงมีความแตกต่างกันมาก (ผู้ชายเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่า) แต่ในหมู่คนที่มีฐานะสูง (upper status) อัตราความแตกต่างในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้ชายและผู้หญิงมีน้อยมาก อีกทั้งยังได้พบว่า อัตราความแตกต่างในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของเพศชายและเพศหญิง จะลดน้อยลงก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ (modernization) มากขึ้น²

2) อายุกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ผลการศึกษาหลายชิ้นพบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองจะเพิ่มขึ้นอย่าง

¹ ดูรายละเอียดใน เสน่ห์ นนทะโชติ. "การสื่อสารทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชุมชนชนบทไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านวังค้ำ อำเภอลำปาง จังหวัดนครราชสีมา" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524, หน้า 29-39.

² Milbrath and Goel, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics, pp. 116-118.

สม่ำเสมอตามอายุจนกระทั่งถึงจุดสูงสุดในวัยกลางคน ต่อจากนั้นจะค่อย ๆ ลดลงตามอายุที่มากขึ้น เช่น จากการศึกษาของ เวอร์บา และ ไน ในปี 1972

ไน, เวอร์บา และ คิม ในปี 1974 และจากการวิจัยของ ไกล ในปี 1975 จากการศึกษาดังกล่าว ได้พบด้วยว่า อายุมีความสัมพันธ์กับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกรูปแบบอย่างสม่ำเสมอ มิลแบร์ธ และ ไกล ยังได้ค้นพบว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้เริ่มขึ้นและเพิ่มขึ้นทีละน้อยตามการเพิ่มของอายุ จนถึงระดับสูงสุดอยู่ที่อายุ 35-40 ปี แล้วจะค่อย ๆ ลดลง สำหรับพวกเด็กสาวที่ยังโสดและคนแก่ มักจะเฉื่อยชาต่อโอกาสในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง แต่พวกเด็กหนุ่มสาวมักจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะการประท้วง เดินขบวนหรือก่อการจลาจล โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกนักศึกษาและคนดองงาน¹

3) การศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

มิลแบร์ธ และ ไกล พบว่าในระหว่างตัวแปรทางด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ใช้อธิบายการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น การศึกษาเป็นปัจจัยที่ได้รับความสนใจมากที่สุด จากผลงานการวิจัยของนักวิชาการต่างประเทศหลายท่าน ได้ค้นพบตรงกันว่าบุคคลที่มีการศึกษาสูงกว่าจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาดำกว่า เช่น จากการศึกษาวิจัยของ อัลมอนต์ และ เวอร์บา ในปี 1963 จากผลการวิจัยของ ไน, เพาเวลล์ และ ฟรีวิทท์ ในปี 1965 และจากการวิจัยของ ไกล ในปี 1975 เป็นต้น นอกจากนี้การศึกษายังเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการกระตุ้นบุคคลทุกระดับฐานะอาชีพ วัฒนธรรมและเชื้อชาติ เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกรูปแบบมากขึ้น ยกเว้นเฉพาะการเลือกตั้งเท่านั้นที่ไม่เป็นไปตามนี้ เหตุที่การศึกษามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลในทุกวัฒนธรรมอย่างเข้มข้นนั้น เพราะระดับการศึกษาของบุคคลมีความสัมพันธ์กับคุณสมบัติทางด้านบุคลิกภาพทางสังคมและจิตวิทยาของบุคคลด้วย กล่าวคือ บุคคลซึ่งมีการศึกษาสูงมักมีรายได้สูงกว่า ได้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนมากกว่า มีอาชีพที่มีสถานะสูงกว่า ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับรัฐบาลและการ

¹ Ibid., p.116.

เมืองมากกว่าและรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง (political efficacy) มากกว่าด้วย¹

4) รายได้กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ผลงานการวิจัยหลายชิ้นรวมทั้งของ มิลแมนธ ได้พบว่าผู้ที่มีรายได้มากกว่าจะ เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อยกว่า รายได้สัมพันธ์กับความแตกต่างของระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างชัดเจน และมีอิทธิพลอย่างมากที่สุดต่อกิจกรรมที่ต้องการความนิยมนับถือหรือกิจกรรมที่ต้องการเงินทุนมาก เหตุที่รายได้มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากนั้น มิลแมนธ อธิบายว่าเป็น เพราะความแตกต่างของรายได้ มีความเกี่ยวข้องกับความแตกต่างของสถานภาพทาง เศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ ผู้ที่มีความมั่งคั่งมากกว่ามักจะมีระดับการศึกษาสูงกว่าปฏิสัมพันธ์กับกลุ่ม เศรษฐกิจและการเมืองต่าง ๆ มากกว่า จึงทำให้มีการพัฒนาทัศนคติและความเชื่อต่าง ๆ ของคน ซึ่งเอื้อต่อการเข้าร่วมทางการเมืองมากกว่า นอกจากนี้ในประเทศที่ยากจน เฉพาะพวกที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจ เท่านั้นที่สามารถมีวิทยุและโทรทัศน์ได้²

ง. ปัจจัยที่สนับสนุนหรือ เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นผลมาจากที่บุคคลได้รับความรู้ทางการเมืองและมีความรู้สึกต่อการเมืองในด้านบวกหรือด้านลบ ซึ่งจะปรากฏออกมาในลักษณะของความไว้วางใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง และความสำนึกทางการเมือง อันเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความโน้มเอียงในพฤติกรรมทางการเมืองหรือการมีส่วนร่วมทางการเมือง ถึงแม้ว่าปัจจัยทางด้านเพศ อายุ การศึกษา และรายได้จะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ด้วย แต่โดยพื้นฐานแล้วความแตกต่างในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของแต่ละบุคคล ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญอยู่ด้วย ทั้งในลักษณะที่สนับสนุนหรือ เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่าง ๆ กันไป

1

Ibid., pp. 98-102.

2

Ibid., p.76.

ในการศึกษาริวิจัยครั้งนี้คิดว่าปัจจัยที่น่าจะมีผลสำคัญในเชิงสนับสนุนหรือ เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ก็คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่ และการมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ก) แนวความคิด เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่ความทันสมัย

แนวความคิด เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีพื้นฐานมาจากความคิด เห็นในเรื่องความก้าวหน้าทางสังคม อันเป็นผลมาจากการสะสมความรู้ทางวิชาการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด หรืออาจ เรียกว่า เป็นวิวัฒนาการทางสังคมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ โดยการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบง่าย ๆ มา เป็นสังคมที่สลับซับซ้อน จากชุมชนเล็กที่อยู่กระจัดกระจาย มาสู่ชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ทำให้โครงสร้างและหน้าที่ของสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย จากสังคมดั้งเดิมสู่สังคมที่ก้าวหน้า ซึ่งถ้ามองในด้านวิวัฒนาการในกระบวนการผลิตและสังคมก็จะ เริ่มจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ซึ่ง แฟรงค์ ซัทตัน เปรียบเทียบ ลักษณะแตกต่างของสังคมทั้ง 2 ประเภทไว้ดังนี้ ¹

สังคม เกษตร	สังคมอุตสาหกรรม
1. บรรทัดฐานทางสังคมจะมีลักษณะ เน้นความสำคัญของชาติกำเนิดและไม่มีลักษณะ เป็นสากล	1. บรรทัดฐานทางสังคมมีลักษณะ เป็นสากล มีการแบ่งแยกหน้าที่ ที่เฉพาะเจาะจง และ เน้นความสำเร็จ
2. กลุ่มในระดับท้องถิ่นมีความมั่นคงและ ไม่ค่อยมีการเลื่อนชั้นทางสังคม	2. มีการเลื่อนชั้นและ เคลื่อนย้ายทางสังคม ได้สูง
3. อาชีพต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน เพียง เล็กน้อย	3. มีการพัฒนาระบบอาชีพ ซึ่งแยกตัวออก จากโครงสร้างทางสังคมอื่น ๆ

¹ Frank X. Sutton, "Social Theory and Comparative Politics," in Harry Eckstein and David Apter, (eds.) Comparative Politics : A Reader (New York, Free Press, 1963), p. 67.

สังคม เกษตร

สังคมอุตสาหกรรม

4. มีการจำแนกชั้นทางสังคมโดยระบบ
อาซูไร

4. ระบบชนชั้นมีความ "เสมอภาค" โดย
ยึดเอาความสำเร็จทางอาชีพ เป็นเกณฑ์
5. มีการตั้ง "องค์กร" ซึ่งมีโครงสร้าง
หน้าที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น

แนวความคิด เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านหนึ่ง ที่มีผลต่อการพัฒนาทาง
การเมืองค่อนข้างมากคือ "กระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่" (modernization)
ซึ่งในเรื่องนี้ ซีริล อี. แบล็ค เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ โดยการใช้แนวทางแบบประวัติศาสตร์
เปรียบเทียบมาวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่และได้ให้ความหมายของ
"modernization" ไว้ว่า หมายถึง "กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่ง
มีผลกระทบให้สถาบันทางสังคมต่าง ๆ เริ่มปรับตัวให้เข้ากับหน้าที่และความรับผิดชอบใหม่ ๆ
ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยี ซึ่งช่วยเปิดโอกาสและช่วยพัฒนาความรู้ให้มนุษย์สามารถควบคุมและ เปลี่ยน
แปลงสภาพแวดล้อมของตนได้"¹

จากความเข้าใจดังกล่าวนี้ แบล็คจึงมองการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ในฐานะ
ที่เป็นทั้งกระบวนการที่มีลักษณะทั้งสร้างสรรค์ และทำลายล้างไปด้วยในขณะเดียวกัน กล่าว
คือ เป็นกระบวนการที่มีผลช่วยสร้างวิถีชีวิตแบบใหม่และในขณะเดียวกันก็มีผลในการทำลาย
ล้างวิถีชีวิตและแนวความคิดในแบบเก่าลงด้วยเช่นกัน² สำหรับ เครื่องบ่งชี้ลักษณะที่แตกต่าง
กันระหว่างสังคมดั้งเดิมกับสังคมใหม่ ได้แก่ ปัญญาชน การเมือง เศรษฐกิจ สังคม
และลักษณะทางจิตวิทยา³

¹ Ceril E. Black, The Dynamics of Modernization : A Study
in Comparative History (New York : Harper & Row, 1967), p.7.

² Ibid., pp.26-34.

³ Ibid., pp.9-26.

ชั้นดังต้น เป็นอีกผู้หนึ่งที่ให้ความหมายของกระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่อย่างน่าสนใจว่า เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิด เห็นและพฤติกรรมของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน ยกตัวอย่างได้คือ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรม การเจริญเติบโตของเมือง การเร่งเร้าให้เกิดความตื่นตัวในด้านสังคม การขยายการศึกษา และการขยายตัวของ การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง¹

นอกจากนี้ ได้มีนักวิชาการที่นำเอาคำศัพท์ modernization มาใช้ศึกษาแบบทดสอบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ และมีความเห็นว่า modernization เป็นคำที่ใช้อธิบายกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อน เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ๆ ในทุก ๆ ด้านของโลกทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองซึ่งไรเบิร์ต เคอร์นีย์ได้ชี้แจงเพิ่มเติมว่ากระบวนการนี้มีพลัง คือทำให้ความสัมพันธ์ของสังคมดั้งเดิม ค่านิยม ความเชื่อและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนประเพณีปฏิบัติชนบทยุคเก่าแก่ เสื่อมความนิยมลงและค่อย ๆ ถูกแทนที่หรือจำต้องรวมตัวเข้ากับแบบแผนใหม่ ๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกันอย่างเด่นชัด การเปลี่ยนแปลงนี้ ไม่เพียงแต่จะก่อให้เกิดความตื่นตัวในเรื่องความสำนึกทางการเมือง การเข้ามีส่วนร่วมและการขยายตัวของสื่อมวลชนต่าง ๆ ก่อให้เกิด เสรีภาพใหม่ ๆ และโอกาสก้าวหน้าเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันยังได้กระตุ้นให้เกิดความตึงเครียด ความขัดแย้ง และความไม่แน่นอนตามติดมาด้วย² ดังนั้น บีแอร์เคอ เบรย์ จึงสรุปได้ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ในชนบท จะเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมาก และมักจะกินเวลานาน เพราะนิสัยใจคอและความคิดของคนในชนบทรากลึก และบทบาทที่เขาถูกกำหนดให้แสดงในสังคมชนบทไม่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลง

¹ Samuel P. Huntington, "The Change to Change : Modernization, Development and Politics," Journal of Comparative Politics. (April, 1971), pp.290-292.

² Robert N. Kearny, Politics of Modernization of South and Southeast Asia (Cambridge, Mass.: Schenkman Publishing, 1975), p.3.

อย่างรวดเร็ว¹

สิ่งที่ สันติงตัน ให้ความสนใจเป็นพิเศษเห็นจะได้แก่ การเปลี่ยนให้ เป็นสมัยใหม่ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางการเมือง ซึ่งแบ่งย่อยออกได้เป็น 2 ประเภทกว้าง ๆ คือ พวกแรกเรียกว่า "กระบวนการระดมกำลังทางสังคม" (social mobilization) ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ริเริ่มโดย คาร์ล ดอยทซ์ มีความหมาย ว่า "เป็นกระบวนการที่กลุ่มสังคม กลุ่มเศรษฐกิจ และความผูกพันทางด้านจิตใจแบบดั้งเดิม ต้องถูกทำลายลง ซึ่งย่อมมีผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความคิดและวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมนั้น ๆ คือ ประชาชนจะอยู่ในสภาพที่พร้อมจะรับการอบรมทางสังคม ในรูปแบบนั่นเอง" สำหรับการพัฒนาทางการเมืองในแบบที่สองนั้นได้แก่ "การพัฒนาทางเศรษฐกิจ" ซึ่งได้แก่ ความเติบโตและผลกระทบอันเกิดจากความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งโดยสรุปแล้ว สันติงตัน มองว่า การเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของปัจเจกบุคคลและกลุ่มสังคมในด้านความต้องการและความคาดหวัง ในขณะที่การพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้น หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านความสามารถ (capabilities) ของมนุษย์ที่จะให้ได้อะไรซึ่งสิ่งอันพึงปรารถนาต่าง ๆ ²

ส่วนผลกระทบของกระบวนการเปลี่ยนให้ เป็นสมัยใหม่ที่มีต่อการเมืองหรือที่เราเรียกว่า กระบวนการเปลี่ยนให้ เป็นสมัยใหม่ในทางการเมือง (political modernization) นั้น สันติงตัน ได้สรุปแนวทางที่จะนำไปสู่ความทันสมัยทางการเมืองไว้อย่างกว้าง ๆ 3 แนวทางด้วยกันคือ การใช้อำนาจอย่างมีเหตุมีผล มีการแบ่งแยกหน้าที่ทางการเมืองออกเป็นส่วนย่อยต่าง ๆ ในขณะเดียวกันก็มีการพัฒนาโครงสร้างที่มีลักษณะขึ้นมาใหม่ เพื่อปฏิบัติหน้าที่เหล่านั้น และประการสุดท้ายมีการขยายการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเปิดโอกาสให้มวลชนได้เข้ามีส่วนร่วมด้วย ซึ่ง

¹ Pierre de Briey, "Difficultes de Modernization Politique dans les Nouveaux Etats," Civilisation, 131 (1963): 11.

² Samuel P. Huntington, Political Order in Changing Societies (New Haven, Conn : Yale University Press, 1971), pp.33-34.

ตามความเห็นของ ฮันดิงตัน ลักษณะทั้ง 3 ประการดังกล่าวนี้ ใช้เป็นเกณฑ์สำหรับการแยกแยะระหว่างสังคมการเมืองแบบทันสมัยออกจากสังคมการเมืองแบบดั้งเดิมที่ล้าสมัยนั่นเอง¹

กล่าวได้ว่า นอกจาก Huntington จะได้เสนอแนวความคิดใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการกระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ และการพัฒนาทางการเมืองตามความคิดเห็นของตนเองแล้ว เขายังได้พยายามรวบรวมเอาแนวความคิดของนักวิชาการอื่น ๆ เอาไว้ เพื่อสร้างความเข้าใจในแง่มุมที่ต่าง ๆ กันได้อย่างกว้างขวางนั่นเอง

เนื่องจาก "การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation)" เป็นคุณลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดผลทั้งทางบวกและทางลบทางการเมือง ผลในทางบวกคือ การขยายขอบข่ายของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง อาจจะทำให้ประชาชนมีอำนาจควบคุมรัฐบาลมากขึ้น อย่างเช่นในประเทศประชาธิปไตย ทำให้ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงและมีผลต่อการปฏิบัติงานของรัฐบาล เช่น การไปออกเสียงเลือกตั้ง ประชาชนที่พัฒนาและ เปลี่ยนเป็นสมัยใหม่แล้วก็มักเลือกที่จะออกเสียงเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนภายใต้ขอบข่ายของโครงสร้างที่มีผลทางสังคมและทางการเมืองลีโอนาร์ด บินเดอร์ อ้างว่าในสังคมที่มีความที่มีระดับของ civic culture สูงเท่าไรก็ยิ่งจะทำให้ประชาชนผู้ไปออกเสียงเลือกตั้งปฏิบัติการที่จะสร้างเสริม โครงสร้างด้านการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ยิ่งการตัดสินใจของประชาชนขึ้นอยู่กับการคำนึงถึงผลประโยชน์ของชนส่วนใหญ่มากเท่าไร ก็จะทำให้การแสวงหาความเข้มแข็งของคุณค่าร่วมกัน ในสังคมมากขึ้นเท่านั้น²

สำหรับการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น เป็นกระบวนการสำคัญอันหนึ่งของการ

¹ Ibid., pp. 34-35.

² Leonard Binder, "A Review Article," Mimeo to be published in the American Journal of Sociology, forthcoming issue, p.5.

พัฒนาการเมืองและการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ เนื่องจากกระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ ทำให้เกิดการกระจายอำนาจในรูปแบบใหม่ของระบบการเมือง ทำให้ศูนย์รวมอำนาจแบบจารีตประเพณีเสื่อมสลายลง ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจน จากการที่กลุ่มผู้นำดั้งเดิมหมดอำนาจลงไป ทำให้กลุ่มใหม่ ๆ ในสังคม มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในทางการเมือง กลุ่มสังคมใหม่นี้ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการเรียกร้องให้มีการกระจายอำนาจทางการเมืองในระบบ ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นตามมามักจะเป็นในรูปของความขัดแย้ง ในเรื่องชนชั้น และเชื้อชาติ การใช้กฎหมาย การก่อการจลาจล การปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้ง การขยายตัวทางการเมืองของรัฐบงกชหลวง คอร์ปชั่น การใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรมต่อประชาชนความตกต่ำในด้านสมรรถภาพ การปฏิบัติงานของข้าราชการ ความรู้สึกแทนหนายของประชาชนต่อรัฐบาลการแตกสลายและความล้มเหลวของการจัดตั้งพรรคการเมืองที่มีฐานการสนับสนุนที่กว้างขวาง

จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ อาจจะทำให้เกิดความวุ่นวายไร้กฎระเบียบ การขาดค่านิยมที่มีการยอมรับกันทั่ว ๆ ไป สาเหตุสำคัญคือ ความขัดแย้งระหว่างค่านิยมเก่าและใหม่ กล่าวได้สั้น ๆ คือ ค่านิยมใหม่ได้ทำลายอำนาจและค่านิยมดั้งเดิมทำลายการรวมกลุ่มกันแบบเก่า ก่อนที่ความชำนาญในรูปแบบใหม่แรงจูงใจและทรัพยากรในระบบสังคมจะสามารถช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มในรูปแบบใหม่ได้ ดังนั้นลักษณะสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง คือการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับหมู่บ้านหรือในเมือง โดยกลุ่มสังคมต่าง ๆ และการพัฒนาของสถาบันทางการเมือง เช่น พรรคการเมืองในอันที่จะรวบรวมให้ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นทั้งการเมืองในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

ข) วัฒนธรรมทางการเมือง

เหตุที่กล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมือง ก็เพราะว่าวัฒนธรรมทางการเมืองมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการเมือง ในฐานะที่เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่เอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางการเมือง โดยเฉพาะการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในช่วงศตวรรษที่ 20 นี้ นักรัฐศาสตร์ได้หันมาให้ความสนใจถึงมูลเหตุจูงใจทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อกิจกรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง พร้อมกันนี้นักรัฐศาสตร์ก็ได้พยายามศึกษาวิเคราะห์ถึงแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสังคมต่าง ๆ

ว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงหรือแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วและกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา

จากการศึกษาในแนวดังกล่าว นักรัฐศาสตร์ได้พบว่าการพัฒนาทางการเมืองเป็นเรื่องที่ซับซ้อนระหว่างปัจจัยต่าง ๆ และมีหลายปัจจัยที่เหลื่อมล้ำกันอยู่ แต่ส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญและพูดถึงกันอยู่เสมอคือ "วัฒนธรรมทางการเมือง" และนักรัฐศาสตร์ส่วนมากจะมองวัฒนธรรมทางการเมืองว่าเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ค่านิยมทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองอย่างเช่น เวอร์บา¹ มีความเห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นระบบของความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะการกระทำต่อกันทางการเมืองและสถาบันทางการเมืองซึ่งมิได้หมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในโลก แต่เป็นสิ่งที่ประชาชนเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้น ทั้งที่พิสูจน์ทดลองได้หรือเป็นแต่เพียงความรู้สึกในอารมณ์¹ หรือที่ ลูเซียน พาย เห็นว่าวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นกระบวนการของพฤติกรรม ทัศนคติ ความรู้ ความเชื่อและค่านิยมของการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ² หรือที่นักรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของไทย คือ กมล สมวิเชียร กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองนั้นจะต้องเป็นความเชื่อ ความรู้ ความรู้สึกทางการเมืองของกลุ่มชน มิใช่ของแต่ละบุคคล³

¹ Sidney Verba, "Comparative Political Culture," in Lucian Pye and Sidney Verba, Political Culture and Political development (Princeton : Princeton University Press, 1965), pp.7-8, 513-516.

² Lucian W. Pye, Politics, Personality and Nation Building : Burma's Search for Identity (New Haven : Yale University Press, 1962), p. 44.

³ กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง," วรรณไวทยากร (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 43.

ในเรื่องของการพัฒนาทางการเมืองนั้น นักรัฐศาสตร์ตะวันตกทั้งหลายมักจะมองเป้าหมายของการพัฒนาทางการเมือง ว่าหมายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งเน้นถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เป็นหลักสำคัญ และเป็นระบบการเมืองที่อำนาจทางการเมืองไม่ได้อยู่ในมือของคน ๆ เดียว หรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ

อย่างเช่นการศึกษาของ อัลมอนต์ และ เพา-เวลล์ ที่ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมือง (political culture) ว่าในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองจะต้องมีลักษณะที่แยกออกจากความเชื่อที่มงายไร้เหตุผล แต่ควรเป็น เรื่องของหลักการที่อยู่บนสภาพของเหตุผลและความเป็นจริง¹ แต่สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ ประเทศที่กำลังเปลี่ยนแปลงระบบ เศรษฐกิจ และสังคมแบบเก่าไปสู่แบบใหม่ ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อเช่นนี้เอง จะเกิดสภาพของการขัดกันระหว่างวัฒนธรรม เดิมที่เป็น เรื่องของความมงายไร้เหตุผลกับวัฒนธรรมใหม่ที่ขึ้นอยู่กับหลักการ และความเป็นจริง หากวัฒนธรรมทางการเมืองเดิมของสังคมสามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบการเมืองใหม่หรือระบบการเมืองใหม่สามารถ เข้าได้กับวัฒนธรรมทางการเมืองเดิม การพัฒนาทางการเมืองก็อาจเกิดขึ้นได้ แต่ในทางปฏิบัติหลายประเทศจะพบกับความขัดแย้งระหว่างสิ่งสองสิ่งดังกล่าว ผลคือ ความปั่นป่วนวุ่นวายทางการเมือง ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า แท้ที่จริงแล้ว "การพัฒนาทางการเมือง" เป็น เรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงสร้างทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองที่จะต้อง เอื้ออำนวยและสอดคล้องต้องกัน²

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่หลังจากการสิ้นสุดยุคอาณานิคม ประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราชและประเทศด้อยพัฒนาที่ไม่เคยเป็น เมืองขึ้นใครก็ตาม ต่างแสวงหาวิถีทางที่จะพัฒนา

¹ ราชละเอียดยุคใน กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง," วรรณไวทยากร (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 33-48. และ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง," วรรณไวทยากร, หน้า 4.

² ประสาท หลีกศิลา, สังคมมนุษย์ในด้านพฤติกรรมศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 13-14.

ประเทศของคนให้เจริญก้าวหน้าอย่างประเทศตะวันตก ประชาธิปไตยได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้ว แต่กาลเวลาได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า ประชาธิปไตยได้ประสบความสำเร็จล้มเหลวในประเทศกำลังพัฒนาตลอดมา และในที่สุดก็ถูกแทรกแซงจากทหาร จนมีแนวโน้มไปทางอำนาจนิยมแทบทุกประเทศ หรือไม่กี่กฎรูปการปกครองอื่นเข้ามาแทรกแซงจนต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างตรงกันข้ามกับประชาธิปไตย จึงก่อให้เกิดการกลายความเชื่อที่เคยมีอยู่อย่างกว้างขวางว่าสังคมต่าง ๆ จะต้องพัฒนาไปสู่ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะได้เกิดระบบฟาสซิสต์ คอมมิวนิสต์ขึ้น และประเทศเกิดใหม่ ซึ่งต่างก็มีโครงสร้างวัฒนธรรมและกระบวนการทางการเมืองในแบบต่าง ๆ กัน จึงทำให้นักรัฐศาสตร์หันมาสนใจศึกษา เรื่องการพัฒนาทางการเมืองมากขึ้น ว่าการพัฒนาทางการเมืองมีความหมายอย่างไรกันแน่

แต่ไม่ว่าการศึกษาจะปรากฏในรูปแบบใดก็ตาม จะพบว่าในที่สุดวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้ทุกระบบการเมืองมีลักษณะเฉพาะของตน อย่างที่ อัลมอนต์กล่าวว่า ทุกระบบการเมืองถูกตรึงไว้ในแบบแผนเฉพาะสำหรับพฤติกรรมทางการเมือง แบบแผนนั้น เรียกว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" และ อัลมอนต์ ได้อธิบายให้เห็นว่าระบบการเมืองนั้นมีใช้ เป็นผลผลิตของกฎหมาย รัฐธรรมนูญ คำสั่งผู้ปกครอง แต่เป็นผลิตรวมของวัฒนธรรม จารีตประเพณี ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งรวม เรียกว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" วัฒนธรรมทางการเมือง จึงเป็นตัวกำหนดแนวทางการเมือง¹ ถ้าเราต้องการอธิบายว่าทำไมระบบการเมืองหนึ่งจึงดำเนินไปได้และประสบความสำเร็จหรือไม่อีกระบบการเมืองหนึ่งจึงประสบความสำเร็จล้มเหลว วัฒนธรรมทางการเมืองจะเป็นสิ่งอธิบายปัญหาประเภทนี้ได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวแล้วว่า ความเชื่อทางการเมืองเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองและเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะเอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางการเมือง

1

Gabriel A. Almond, "Comparative Political Systems," in Heinz Eulau, Samuel J. Eldersveld, and Morris Janowitz, (eds.), Political Behavior : A Reader in Theory and Research (New York : Free Press, 1956), p.36.

ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองและระบบการเมือง จึงควรจะศึกษาให้ครอบคลุมถึงความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด และค่านิยมทางการเมืองของประชาชน นอกเหนือไปจากการศึกษาเรื่องการเลือกตั้งหรือรูปแบบอื่น ๆ ของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตลอดจนรูปแบบและโครงสร้างทางการเมือง เพื่อจะได้สามารถศึกษาทั้งบุคคลแต่ละคนและสังคมไปพร้อม ๆ กัน

ฉะนั้นในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศใด จำเป็นต้องศึกษาถึงความเป็นมาของประเทศตลอดจนบุคคลในประเทศ เกี่ยวกับค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางการเมืองและความโน้มเอียงของพฤติกรรมทางการเมืองต่อเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่งหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะขอจำแนกวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 2 รูปแบบสำคัญ ๆ คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือ "อิสระนิยม" และ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการหรือ "อำนาจนิยม" โดยจะไม่กำหนดว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดดีกว่ากัน แต่อยากจะเสนอแนะว่า วัฒนธรรมทางการเมืองที่จะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและพัฒนาระบบการเมืองหนึ่งใดได้ดีนั้น ต้องเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อระบบการเมืองนั้น สมาชิกของระบบการเมืองจะต้องมีความเชื่อมั่นศรัทธาและให้ความสนับสนุนต่อระบบการเมืองนั้น ๆ

โดยสรุปแล้ว แนวความคิดที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ความคิดเห็นทางการเมืองของคณาจารย์ไทยที่ไปทำงานในตะวันออกกลางครั้งนี้ ประกอบไปด้วยแนวความคิดที่สำคัญ คือ แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจทางการเมือง แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้สึกของแต่ละบุคคลต่อการเมือง และแนวความคิดเกี่ยวกับความโน้มเอียงในพฤติกรรมทางการเมืองหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง รวมทั้งแนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อแนวความคิดทั้งสามประการดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยด้านประสบการณ์ สถานภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมของแต่ละบุคคล รวมทั้งภาวะความทันสมัยและวัฒนธรรมทางการเมือง